

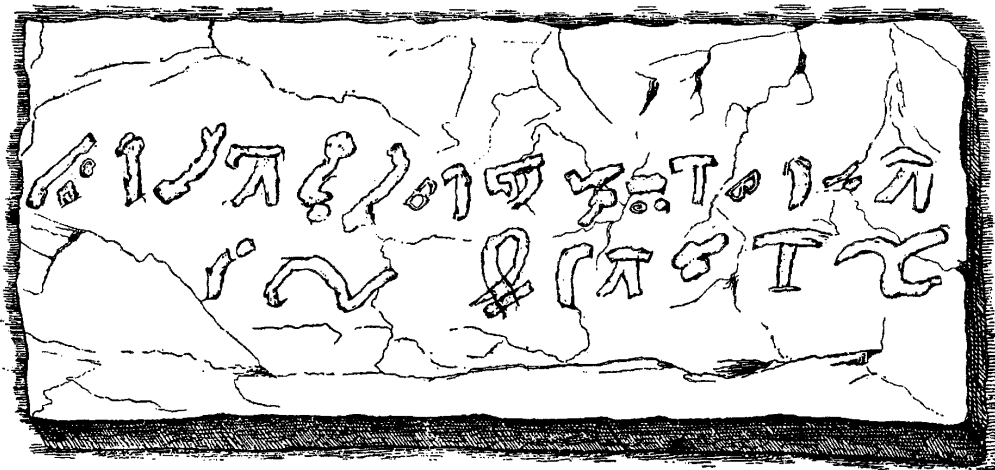
ROVÁSTÁBLA MAGYARBÓL

Viszonylag ritkán kerül történelmi érdeklődésünk látókörébe a *harmadik Magyarország*, a Kuma folyó síkságán megtelepült keleti magyarok hazája, Gyertyán (Jeretann) fejedelem országa Kummagyaria,¹ és az általuk alapított Magyar nevű fővárosuk, amelyről kitűnő csomóponti fekvése miatt a korabeli kútfők mint igen jelentős, virágzó távolsági kereskedelmet lebonyolító városról, palotáiról, kolostorairól és mecseteiről tudósítanak.

Szerény és hiányos, ellentmondásoktól sem mentes hazai krónikai emlékezetben is vannak halvány nyomok a kaukázusi magyarokról. Bíborbanszületett Konstantín császár: „A birodalom kormányzása” című művében írja: „*a nyugati vidéken lakó türkök mostanáig küldenek ügynököket, és meglátogatják őket, és gyakran hoznak tőlük választ.*”

Bőséges információt szolgáltatnak a 9–10. századi arab és perzsa (Ibn Ruszta, Gardîzi, Al Bakri), kútfők, a kínai tudósítások, a 13. századi kaukázusi hittérítőkhöz intézett pápai bullák, melyekből több kumai, magyar püspök neve ismert. Kiemlítendő az Arany Horda főhatalma alá került országról (1222) Abulghazi Bahadur tatár kán közlése. A *Derbend-Nameh* is megemlékezik arról hogy „*Mintegy 70 évvel Mohamed születése előtt... [Kr. u. 571] két ágra szakadtak. Egyik ág a Volga folyó hosszában északnak, a másik pedig tovább nyugatnak tartott és ez az utóbbi alapította „Kaukáziában Madzsart.*” Chorenei Mózes közlése szerint körülbelül a Kr. u. 460. évi eseményekhez vezet, hogy a magyarság a későbbi Magyar helyén várost, jobban mondva szálláshelyet alapíthatott. Meglepően korhű Ibn Batuta leírása a városról, a magyarok életéről, kiknek fejedelme viszonylagos önállóságot élvezhetett, de beszélnünk kell a sánta Timur Lenk által 1396-ben leromboltatott és még romjaiban is felséges Magyarról, a későbbi utazók, cári tisztek híradásairól, a tudományos célú (köztük magyar) expedíciók beszámolóiról.

Nos, a fentieket én Bendefy László írásából¹ csak felvezetésnek szántam, amit ajánlanék is a tisztelt érdeklődő figyelmébe. Engem elsősorban Magyar város feliratos márványtáblája érdekel, amelyet a romterületen megfordult Besse János 1829. aug. 18-án talált egy örmény ház falában. „A felírást nem tudta megfejteni, ugyanúgy nem sikerült ez a feladat Jerneynek sem. Most azzal a reménnyel adom ismét közre ennek az érdekes köemléknek a rajzát,⁽³⁵⁸⁾ talán lesz valaki, aki meg tudja fejteni annak értelmét.” (Bendefy i. m. 234.)

Feliratos tábla Magyar városából, az i. m. 235. oldaláról.

Anyaga fehér márvány, találta és rajzolta Besse János. Szövege még ismeretlen. (Besse János könyvéből)

Mielőtt e furcsa rajzolatú, láthatóan *ómagyar* rovásjeles felíratot megpróbálom értelmezni, szólni kell magáról a tábláról és feliratának nem szokásos egyediségéről.

1. Bendefy László: A magyarság Kaukázusi őshazája. Budapest, Magyar Ház Kiadó, 1999.

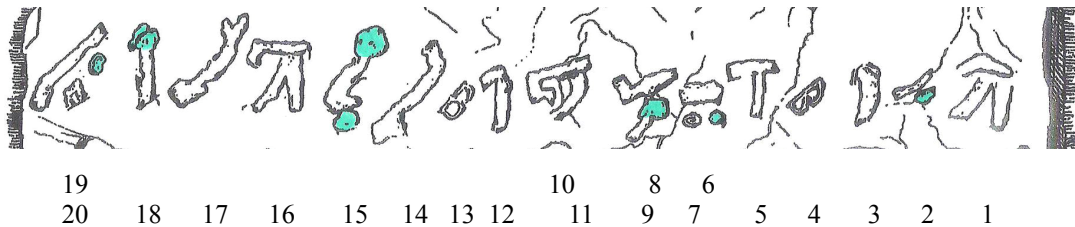
Bendefy Gardîzi és Al Bakri tudósításai alapján nevezi a magyarlakta országot *Kummagyariának*. A kútfők megnevezései: Kum-madž.r. „Madzsar”, Cummageria, Kuma-Magyaria, Klapoth szerint a Gun (Kuma) folyó neve a magyarság ajkán Kum-nak hangzott, a „kumai” a kumból u > i képzővel. Ugyancsak felemlíti, hogy a perzsa történetírók Madzsarisztán névanalógiája alapján a Kumesztán, Kum-ország (kum = hun) Hun-ország értelmű is lehet.

A kőtábláról csak annyit tudunk, hogy fehér márvány, egy örmény lakta ház falában van, de hogy valójában eredetileg hol lehetett, milyen körülmények között, mikor került a mostani helyére, melyek a számszerű méretei stb., nem találtam ismertetést. (Besse francia nyelvű művének, magyar fordítására nem leltem). Jó lenne ismerni a vésetek szélességét, mélységét, a megmunkálás milyenségét, a rovásbetűk méreteit. Vajon mennyire alak- és mérethű a felirat, amit talán egy gyakorlatlan, bizonytalan kéz rögzített így elnagyoltan. Nem szokott a 2., 4., 7., 9., 13. és 19. karakterek feltűnően kisebb mérete, vajon tévesztés miatti beszúrások lenének mint a vargyasi köfeliraton, vagy szervesen a szöveg részét képezik, de akkor vajon miért kisebbek? Az sem zárható ki, hogy két felirat is van a táblán, s a kisebbik talán utólagos magyarázó betoldás. A legnagyobb talány mégis a rendszertelenül elhelyezett körszerű jelek értelme. Úgy gondolom, mindezekre az írás megfejtése magyarázatot adhat.

Történelmi tény, hogy a felirat magyarlakta területen készült, és ezért magyarul is szólhat hozzánk. Ránézésre is látszik, hogy vésett rőt-írásról van szó, mert karaktereiben felismerhetők az orosz besorolás szerinti Kubány-ómagyar rovásjelek.²

Külön-külön kivágtam, megszámoztam a két feliratsort, és kék színnel megjelöltem azokat a „körszerű” jeleket, melyek feltehetően nem szótag- vagy szóelválasztó jelek.

Felső felirat:

Határozzuk meg a feliratsor szóló és ligatúra rovásjeleit az általam használt jelölések és szabályok szerint (Delibeli 1: 1–4)³ úgy, hogy a színes körjeleket most nem értelmezem:

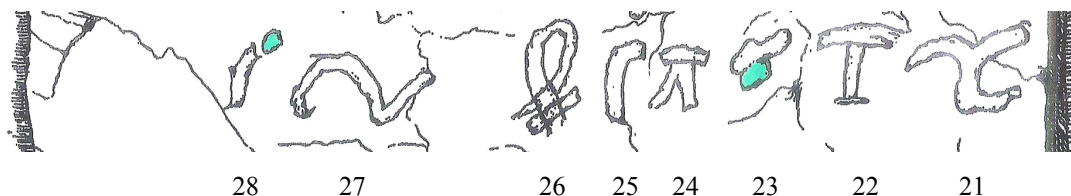
- Az 1. karakter feloldása akkor a legegyszerűbb, ha felülről-lefelé soroljuk mint az \succ (L) és az alatt álló \wedge (2s) jel ($L^{-2}s$) összevonása. (Megjegyzem, ezt helyszűke esetén szokták választani.) Összetettebb az $(sz^{-2}s^{-1}r)^{-2}s$ ligatúra, a hátradöntött \swarrow d -vel az $r^{\swarrow}d^{-2}s$, vagy az előre döntött L-el az $sz = r/L^{-2}s$, azaz $(r-L^{-2}s)$ kapcsolat, ezt utólag emeltem ki.
- A 2. jelben a kubányi *ómagyar* \succ (2l) rovásbetű hátra döntött $r^{\swarrow}l$ jele látható.
- A 3. és 11. az \succ (n) betű jele, a tört rajzú 11. lehetne az L vagy \succ (2l), de nem szövegértő.
- A 4. és 13. jel valójában a jobbra döntött és tükrözött székely–magyar \mathfrak{B} (M) rovásjel, még nem fordult elő az ismert kelet-európai feliratokban. Kinézete alapján az *ómagyar* \mathfrak{z} (1m) rovásjelet kiegészítették az l (sz) vonalával. Nem hinném, hogy alakjában az l + \mathfrak{z} (1m -sz) ligatúrát kellene érteni. Inkább arra gondolok, hogy a Kuma menti magyarok a veláris \mathfrak{z} (1m) és a palatális \mathfrak{O} (2m) rovásjelek helyet (egy segédvonallal) bevezettek egy új, minden magánhangzóval harmonizáló \mathfrak{B} (M) *hangú rovásjelet*, aminek ez a jobbról sorolt archaikus alapállása, hasonlóan a \mathfrak{N} (z) jelhez. Döntve az $r^{\swarrow}M$ kapcsolatot jelenti.
- Az 5. és 22. közismert $\swarrow T$ alakú jel az $\bar{\quad} + l$ (1r -sz) jelek összevonása.
- A 6. jel a vízszintesre vésett egyvonalas $-$ (1r) jel, az alatta lévő kék jeltől balra pedig, a közepén ponttal megkülönböztetett 7. \ominus (2m) rovásjel áll.
- A 8. jel $V + /$ (${}^1r^{-2}v$) összevonása nem szövegértő, megfelel az $r^{\swarrow}j^{\swarrow}l$, azaz $r^{-1}(j/l)$ kapcsolat.
- A 9. is egy szóló egyvonalas $/$ (1r) betűjel, $r^{\swarrow}r$ kapcsolatként túlhatározott lenne.
- A 10. döntött kampós $\swarrow L$ jelenthetné (1r -sz- 1r) összevonását, mégis az $\swarrow(j/l)^3$ -sz- $r^{-1}r$, azaz $\swarrow(j/l)^3$ - $r^{-1}r$ kapcsolat a szövegértő.
- A 12. jel a \swarrow (1j) hangú rovásbetű.
- A 14.-t az (${}^2l^3$ - 2j) ligatúraként oldom fel, fővonaluk közös, az -l- nem döntött, tükrözött.
- A 15. jel a \swarrow (1j) tükrözöten döntött, fejen álló $\swarrow j^3 = (sz^{-1}J^3)\swarrow r$ változata, azaz $(r^{-1}J^3)$.

2. Delibeli József: *Kelet Európai rovásaink*. www.leventevezet.extra.hu/Keleti.pdf (2017) Átdolgozás alatt.

3. Delibeli József: *Átírt Don-ómagyar rovások /1. rész/* www.leventevezet.extra.hu/Atirtam1.pdf (2022)

- A 16. jegyben az Λ (2s) felett az $^1 + ^- (^1r\text{-sz})$ áll, együtt az ($^1r\text{-sz-}^2s$) összevonása, de mégis a vízszintes, előredöntött $sz = r^{2j}/\text{-}^2s$, azaz ($r\text{-}^2j\text{-}^2s$) megoldást fogadom el.
- A 17. jegyben felülről-lefelé az n -hez igazított $\downarrow + \downarrow + \Upsilon$ ($^2l\text{-}n\text{-}^1m^*$) betűjelek sorolhatók fel, döntött feloldása $r^{2l}\text{-}n\text{-}^1m^*$ lesz.
- A 18. az l (sz) betű jele.
- A 19. nagyalakú, tükrözött ($^2l^3$) rovásjel nem helycserés, csak hangzó illeszkedő.
- Az előbbi alá 20. jelként a szóló \diamond (2k) jel van (utólag?) bevésve.

Alsó felirat:

- A 21. karakterben az $\cap + \cup + \Upsilon$ $^2l\text{-}(j/l)^3\text{-}n$ jelsor látható, az oldalsó jelek az 2l -hez illesztve, az (n) felülről „néz” le, szóba jöhet az $\downarrow + \cup + /$ ($^1r\text{-}^2(j/l)^3\text{-}n$) ligatúra is.
- A 23. fejen álló hátra döntött $r^{(sz\text{-}^1j^*)}$ karakter értő levezetése $r\text{-}^1j$. (Delibeli 2022, 1: 3)
- A 24. hasonlít a 16.-hoz, de felül a vízszintes vonalú - (1r) látható, az ($^1r\text{-}^2s$) összevonása.
- A 25. függőleges vonalú jel felül jobbra ívelő, így nem lehet az (i^3) képjele, hanem csak az $l + \subset$ ($n^3\text{-}sz$) vagy ($e/o\text{-}sz$) összevonása, az előbbi megfelel.
- A 26. jegy felső „kör-jele” beszédesen összenyomott, alul csúcsban végződő és ívei a záródási ponton is túl vannak húzva, a baloldalt lejjebb keresztezi még egy vonal. Már nem is tűnik bonyolultnak, sorba rakva a $\# + l + \times + \vee + \subset + \downarrow$ jeleket, az ($n\text{-}e/o\text{-}^2v\text{-}^2d\text{-}sz\text{-}gy$) betűsört kapjuk, az $-e/o-$ helyett beléphet az (n^3) is, a $-gy-$ nem döntött az sz -hez igazított.
- A 27. karakter jobboldala jelentheti az (1r) vonalára illesztett (2v), azaz ($^1r\text{-}^2v$) jegyet, ezzel alakilag azonos (de más értelmű) a döntött \vee r^{1j^*} kapcsolat. Az utánuk álló lefordított félkör az ($n\text{-}e/o$) vagy ($n\text{-}n^3$) ligatúra. Két ($^1r\text{-}^2v\text{-}n\text{-}e/o$) és $r^{1j^*} = sz\text{-}^1j\text{-}(n\text{-}n^3)$, azaz ($r\text{-}^1j\text{-}n\text{-}e/o$) ligatúra változatot is kapunk.
- A 28. jel egyértelműen a tükrözött i ($i^3\text{-}sz$) ligatúra.

Írjuk fel először a meghatározott nagyobb méretű jelek betűsorát, és a hozzájuk tartozó körjelet:

$(r\text{-}L\text{-}^2S) N (^1R\text{-}SZ) ^1R r\text{-}^1(J/L) ^1(J/L)^3\text{-}r\text{-}^1R N ^1J (^2L^3\text{-}^2J) ^0(r\text{-}^1J^3) (r\text{-}^2J\text{-}^2S) r^{2l}\text{-}N\text{-}M^* \diamond SZ ^2L^3 \blacklozenge$
 1 3 5 6 8 10 11 12 14 15 16 18 19 20

$^2L\text{-}^2(J/L)^3\text{-}N (^1R\text{-}SZ) r\text{-}^1J (r\text{-}^2S) (N^3\text{-}SZ) (N\text{-}E/O\text{-}^2V\text{-}^2D)\text{-}sz/GY/ (r\text{-}^1J\text{-}N\text{-}E/O) (^1I^3\text{-}SZ)$
 21 22 23 24 25 26 27 28

Az egy és kéthangú egy-szótagú gyök- és körjelek hangzósítása, / per jellel elválasztva:

rá/Lá/S **N**e Ro/SZ **u**R/ér **J**á/r/J **R**á **N**e áJ **ü**L/Jé **r**á **J**o **u**r **i**J **S**i/ra **L**e/N **i**M/a **S**Zo **é**L \blacklozenge

Le/üL/Né **R**á **S**Zo **é**r **á**J/a **u**R **i**S **S**Zá/N **N**E/Ve/D **S**Zi/GYa **r**i **i**J/eN **E** **i**/SZ/**I**

Mai nyelvünk szerint:

Ráláss, **n**e rossz **ú**rér járj, **r**á **n**e állj, **ü**ljél **r**á **j**ó **ú**r ily **s**írra, **l**en **i**ma szó **é**l,

Leülné **r**á szó **é**r, állj/a **Ú**r is szán, **n**eved szidja, **r**i ilyen, ez **j**ászi!

Vizsgáljuk meg értelmezhetők-e a kisebb betűjelek, a hozzájuk tartozó körjellel:

$r^{2l} \backslash \circ r \backslash M \backslash \circ ^2M \circ Ra r \backslash M \backslash \circ ^2K$
 2 4 7 9 13 20

Az egy és kéthangú egy-szótagú gyök- és körjelek hangzósítása:

ur **e**L/é/ró **M**á **M**i **i**/Ra **r**o/M **é**/Ke

Mai nyelvünk szerint:

Ráláss **ú**r **e**lérő, **m**ár **m**i írva (a) **r**om **é**ke!

Azt hiszem az 1. karaktert elfogadhatjuk szókezdőnek.

Az 1396. évi büntető tatár dúlás Magyarot nem kímélte, ami nem mohamedán volt mindent romboltak, a sírokat is!

A nagybetűs felirat szövege olyanról szól, akiről a jász nép keserűséggel/ríva, megvetéssel emlékszik meg, ezért még síromját is, örök mementóként, megjelölték a kisebb felirattal! A **ráláss** alatt lássad, tudjad értendő. A **mi írva** alatt a sírt és tábláját is érthetjük.

Magyarázatul a Cz–F szótárból:³ ILY (ily, régiesen: ely mutató névmás). ÉR (4)... 1) bánt, sért. Az I fölcseréltetik a j betűvel, kivált mély hangú szókban még egy hangzó járulván hozzá: **I/SZi**, **Já/SZi**. MÁ (1) több vidéken divatozó tájszó, a szokottabb már helyett. MI (1) dolgot jelentő névmás. V mint önhangzókat elválasztó hang áll több igeragozásban: iR/a, **írva**. RÍ fájdalmát, keserűségét nyilvánítja. E (2) közel tárgyat vagy személyt mutató névmás, ez helyett.

Láthatóan a két feliratrész, a sírszöveg és kiegészítése, összefügg, nem is szorulnak magyarázatra.

A felirat végül is, *rendhagyó módon*, a „körjelekbe” illesztett magánhangzókkal vált teljessé és érthetővé, valójában az *ómagyar rovásírás szabályai szerint!*

Úgy néz ki, mintha egy mássalhangzós (az egyetlen kiírt „i” betű is j-ét jelent) *ómagyar-* és egy „kör diakritikusban” magánhangzót jelölő *más írás* ötvözéséről lenne szó. Nos akkor helyben is vagyunk, hiszen az *ómagyar* rovásírás alapvetően ilyen, a ki nem írt magánhangzókat a mássalhangzó harmónia alapján kell hozzá olvasni.

Biztosra veszem, hogy Magyarban ismerték elődeik *írását*, akkor miért tértek el tőle? Erre magyarázatot adhat a 174 évig tartó megszállás és iszlám térfoglalás. Ennyi idő alatt az idegen főhatalom írása és vallása is többségivé válhatott. Mongol és arab beszámolókból tudjuk, hogy a magyar uralkodó és népe a „szövetségben” viszonylagos nyugalomban élhetett. (Bendefy: i. m.) Talán ily módon is kerülték a konfrontációt, átalakították írásukat, alakilag hasonlóvá téve azokéhoz. Furfangos módon a magánhangzókat a „körjelekbe” rejtették, és csak a magas- és mély magánhangzóval harmonizáló mássalhangzót írták ki. Ezt az írást a magyar még megértette, de az idegen már nem, *titkosírásként* is használható úgymint nálunk a Habsburg elnyomás idején a székely rovásírás!

Lukácsy⁴ írja: „Medicis Mihály örmény térítő két versen látogatta meg Madschar [örmény kiejtés] város romjait 1820 és 1828-ban. A romokon... mintegy 60 családból álló örmény község létezik... Madschart temérdek régi, idomtalan alakú épületek romjai környezik, melyeket a lakosok lassanként lerombolván, a nyert anyagot házak építésére használják; találatnak itt óriásszerű földalatti sírboltok és azokban öt sing hosszú és két sing széles kőkoporsók, melyek fedelein négyszegű emelkedett téren ismeretlen alakú betűk vésvék.” (Lásd Lukácsy: i. m. 149 o.)

Vajon a „négyszögű emelkedett tér” azonos a mi táblánkkal?; egy kőkoporsó fedelén lehetett? Vajon a név és időpont nélküli sírfelirat az ősök menhir (emlékkő) feliratát követi, vagy átvett kultúrhatás? Ki kell térnem a feliratot záró **i/SZ/I**; **jászi** mély hangrendű népnévre, mely a későbbi (8–10. századi) Don melletti Majak fellegrvár D14. Majak-11 jelölésű kőtömb 7. *ómagyar* feliratán is olvasható: Iá/SZ uR áJ iT, azaz **jász úr állj itt**. (Delibeli 3. jegyzet 18).

A felirat mindenképpen 1396 előtt készült. Arra nincs (csak közvetett) utalás, hogy a jász vagy más nép tagját temették-e el? Bendefy több helyen is kitér a Kr. e. 100-tól ismert, a Kaukázus térségében tartósan megtelepült, az ókori-, korabeli írók-, utazók által többféle néven emlegetett magyar jász népre. (Az érdeklődőnek ajánlom Horvát István: A Jászokról, mint Magyar Nyelvű Népről és Nyilazókról. című munkáját 1829. (Interneten elérhető.)

Úgy gondolom, sok mindent sikerül tisztáznom. (Természetesen más olvasat is lehetséges, hiszen a mássalhangzóval többféle magánhangzó is harmonizálhat.)

Nekünk utódoknak lenne a feladatunk, hogy az orosz múzeumokban érdektelenül heverő elődeink emlékeit felkutassuk, és Magyar város romjait ásatásokkal feltárjuk.

Ajánlom írásomat a méltatlanul elfeledett Kuma-menti magyarság-, és az őket elhivatottan kutató, mellőzött dr. Bendefy László mérnök, geológus emlékének!

Jelen írásom a 2018. I. félévben közzétett (www.leventevezet.extra.hu/RM.pdf) azonos című (törölt) írásom átdolgozott változata.

Kaposvár 2023. 02. 03.

Delibeli József
okl. építőmérnök

3. Czuczor Gergely–Fogarasi János: *A magyar nyelv értelmező szótára I–IV*. Pest, 1862–1874. Röviden: Cz–F

4. Lukácsi Kristóf: *A magyarok őselei, hajdankori nevei és lakhelyei*. Kolozsvár, 1870. Nemzeti Örökség Kiadó [é. n.]